

KELL-E POLITIKAI EMIGRÁCIÓ?

(A Magyar Füzetek körkérdésére befutott újabb válaszok és a vita összegezése)

A kérdések így hangzottak:

1 – Véleménye szerint létezik-e még magyar politikai emigráció?

2 – Kívánatosnak tartja-e, hogy legyen?

3 – Ha igen, milyen feladatokat lát a 80-as évek politikai emigrációja előtt? Mennyiben tett eleget e kívánalmaknak a magyar politikai emigráció, illetve azok, akik e szerep betöltésére törekedtek, az elmúlt húsz-harminc évben?

4 – E feladatokon belül célszerű-e, lehetséges-e az együttműködés más kelet-európai országok politikai vagy kulturális emigrációival? Hogyan, miben?

5 – Személy szerint politikai emigránsnak tekinti-e magát? Ha igen, milyen értelemben?

Körlevelünket 60 címre küldtük ki. Húsz rövidebb vagy hosszabb választ kaptunk, s további hatan jelezték előzetes levélben, hogy válaszolni kívánnak (ezt azonban nem tették meg). A húsz tényleges válaszoló közül:

– az első kérdésre 17-en feleltek igennel, hárman nemmel;

– a második kérdésre 15-en feleltek igennel, négyen nemmel (s 1 nem válaszolt);

– a negyedik kérdésre (pontosabban arra, hogy „célszerű” volna-e az együttműködés) 18-an igennel feleltek, ketten nem válaszoltak, de szinte mindenki azt fejtegette, hogy milyen nehéz, szinte reménytelen az együttműködés;

– az ötödik kérdésre („politikai emigránsnak” tekintik-e magukat személy szerint) 11-en feleltek igennel, hatan nemmel és hárman kikerülték a választ.

A harmadik kérdésünkre adott válaszok összegezése „igen-nem” alapon lehetetlen volna, s még tematikailag is bajos (a fölvetett eszmék és javaslatok bőségénél fogva). E ponton célszerűbb a válaszok szószerinti szövegére hagyatkozni. Előző számunkban 5 választ közöltünk (Balla Bálint, Hanák Tibor, Pernecky Géza, Tardos János, Varga Iván), ezekhez illeszkedett Szabó Zoltán egy régebbi, hasonló témájú szövege. Most még

további nyolc választ kívánunk közölni teljes terjedelemben vagy bőséges kivonatokkal. Mind az előző mind az itt következő fejtegetésekben a kulturális és az általános – úgy is mondhatnánk, „nemzetpolitikai” – feladatok állnak az előtérben, s ezen belül is a magyarság érdekeinek kvázi-diplomáciai képviselője a világ felé. Visszatérő motívum, hogy – az otthon élő magyarságtól eltérően – az emigráció megalkuvás nélkül hirdethet és képviselhet a nemzet fennmaradása és lelki egészsége szempontjából alapvető elveket.

Az előző számunkban közölt 5 válaszoló közül egy (Hanák) volt régi, azaz háború utáni emigráns, a többi négy a hatvanas évek közepe óta hagyta el Magyarországot. Az alábbiakban megszólaló 8 személy három időrendi csoportba osztható: A) 1947–49 közötti elvándorlók – B) ötvenhatosok – C) új emigránsok, a nyolcvanas évek elejéről. Ezt a hovatartozást A–B–C betűvel fogjuk megjelölni a név és foglalkozás után. Szinte fölösleges mondani, hogy a C-csoport tagjai életkorban is a legfiatalabbak.

Ankétunk végszavát talán egy magyarországi költő foglalta össze a legtömörebben. A kecskeméti *Forrás* 1985/4. számában olvastuk Petrőczy Éva alábbi Üzenetét Ovidiushoz:

Látod, „Orras Ovid”,
örökéletű műfaj
a száműzetés,
s a száműzöttek

manapság
utaznia se kell – –

Tomivá szűkült
ebben az évben
sokunk körül

ez a város,
bárha a mi földünkön, itt,
Rómának ismerik.

Botond Ágnes, szociológus, Svédország (C)

(1) Feltételezésem szerint a korábbi magyar politikai emigráció az utóbbi években megszűnt politikai emigrációként létezni. Az okok között a következők is szerepet játszhattak:

A háború előtti, az 1945 utáni és az 1956-os emigráns-hullámok magját feltehetően több, politikailag többé-kevésbé tisztán elkülöníthető, homogén csoport alkotta. Nem csak azt tudták, hogy mi elől, de azt is, hogy milyen politikai céllal emigrálnak.

Az azonos frontvonalak köré tömörülők személyes és nyilvános csatornákon keresztül tartották a kapcsolatot.

Az újabb emigráció, feltehetően részben a határoknak a 60-as évek második felétől bekövetkezett relatív megnyitása miatt, egyre inkább depolitizálódott és heterogenizálódott. Az autoriter szülőhazától való elszakadás után valószínűleg igen sokan „kiéhezten” vetették rá magukat a demokratikus nagyvilágra, és többé-kevésbé elsajátították az ott szükséges felnőtt-lét játékszabályait. Amikor azonban elkövetkezett a hazalátogatások kora, a „tékozló fiúk” közül sokan nem tudtak mit kezdeni a szülőháza megenyhült viszonyaival. A régi gondolkodási és viselkedési sémák érvényüket veszítették, az újonnan tanultak viszont továbbra is alkalmazhatatlanok maradtak. Az ideológiák nyiltabban vallott pluralizmusa Magyarországon (itt: az „utca emberének” ideológiája a második feles után) lehetővé tette, hogy a hazalátogatók a saját egyéni helyzetüknek és érdeküknek legmegfelelőbbet vegyék csak észre, s hogy figyelmüket elkerülje néhány otthon élő testvérük sorsa. Hazalátogatni – ha az ember tudja, hogy bármikor visszatérhet önálló, felnőtt életébe – jó dolog. Főként, ha a hazalátogatót szívesen fogadják és ha a nemzetközi valutáris viszonyok következtében a turista igazi „terülasztalkámat” talál a szülőföldön. A 73 után beindult gazdasági válság óta ez a szempont egyre fontosabb lett a nyaralási uticélt választó külföldi magyar szemében.

A magyar vízum azonban megtagadható. Lehet, hogy sokan ennek következtében váltak meg politikai radikalizmusuktól, mint ahogy a hazalátogató fiú borotválja le szakállát és ölt szülei ízlésének megfelelő ruhát, mielőtt útra kél?

De mi történik akkor, ha a szülői kosztos felhívva, új hazájába visszatérve nem tudja már magára öltetni felnőtt-élete ruháit? Talán jobb is, hiszen sosem lehet tudni, mikor jár arra egy földije, aki esetleg elviszi a szülőknek a fiú másik arcáról szóló elszomorító hírt.

A béke és nyugalom keresése valószínűleg sokaknál szerepet játszott abban, hogy (még ha magukat változatlanul politikai emigránsnak tartják is) személyükben alkalmatlanakká váljanak erre a szerepre.

(2) Egy idézettel válaszolnék: „Amikor Kossuth Lajos 1859. május 5-én éjjel Napoleon császárnak azt javasolta, próbálja meg

a maga oldalára állítani Angliát, a császár cigarettafüstjébe temetkezve csendesen ennyit mondott: „Sohasem kell akarni a lehetlent.”

(4) Véleményem szerint a nyugati világ jelenleg a megvalósultnál erősebben rászorulna a kelet-európai emigránsok történelmi tapasztalatainak hasznosítására. Egy esetleges „Európa vigyázz!”-jelszó mögé ezen emigrációknak célszerű lenne egymással karöltve felsorakozni.

A magyar emigrációk – a sajnálatos történelmi hagyományoknak megfelelően a legkevésbé tesznek lépéseket a többi kelet-európai ország emigrációi felé. Elszomorító, hogy pl. a jól propagált, stockholmi Charta 77 szolidaritási esten, ahol többek között Samuel Beckett Vaclav Havelnek írt egyfelvonásos darabját is bemutatták, valamint egy Havel darab ősbemutatójára is sor került (tehát az esemény kultúrcehemegének is számított), a közönség soraiban csak egyetlen magyart sikerült felfedezni, akit ráadásul feltehetően nem a szolidaritási eszme vagy a műélvezet vonzott oda, hanem hivatali megbízatását teljesítette.

Csicsery Rónay István, író és könyvkiadó, USA (A)

Először szeretnék a kérdésekre egy szóban válaszolni: 1. Igen. 2. Igen. 4. Igen. 5. Igen.

Az előttem szólók mondanivalóm tekintélyes részét elmondták, de a szerintem legfontosabb problémát nem is érintették.

Mindenekelőtt szeretném eloszlatni azt a félreértést, hogy a magyar politikai emigráció *javarészből* az 56-osokból áll. Tény, hogy a 47-esek számos vezető tagja a közelmúltban elhunyt, így Nagy Ferenc volt miniszterelnök, Kiss Sándor, Kovács Imre, Szent-Iványi Domokos, Auer Pál. De legalább ennyien közülük ma is tevékeny szerepet játszanak. Első évtizedében ez az emigráció igen nagy eredményeket tudott felmutatni, többek közt épp a közép-kelet-európai emigrációkkal való együttműködés terén.

Egy mai emigránsnak, bárhonnán is való, sokkal kiterjedtebb tér és sokkal nagyobb lehetőségek állnak a rendelkezésére, mint a világháborúig tartó századok száműzötteinek. Ugyanakkor feladataik is megsokszorozódtak.

Identitásunknak a nemzeti összetevője mellett ott van (túl a

közép-kelet-európain) az *emberi* is. Németh László célkitűzését („legyünk kovásznép”) idekint, akármilyen kicsiben is, megvalósíthatjuk. Követve Ady intését, „nézzünk immár nagyobbakra is”. Ha már idekint kell élnünk, ne csak megduplázzuk provinciáink számát s a magyar mellett legyünk amerikai-magyarok, holland-magyarok, francia-magyarok, hanem váljunk a világ polgáraivá is.

Hogy ez lehetséges, arra a múltban is volt példa. Itt elsősorban kultúrákra gondolok. Kőrösi Csoma mint egy nagy kultúra alázatos tanulmányozója lett a buddhizmus egyetlen nyugati szentjévé, miközben ezt a kultúrát (a tibetit) feltárta a világ számára. Liszt Ferenc az európai romantika megszemélyesítője volt, aki úgy maradt magyar, hogy közben a francia kultúrával is azonosult. Zichy Mihály a grúz kultúrával való élő kapcsolata következtében a grúzok nemzeti festőjévé vált. A Magyarországon született s gyermekkorát ott élő félmagyar Amrita Sher Gil a modern indiai festészet megteremtője lett, akinek a hátramaradt művei vetették meg az alapját India Modern Művészetek Galériájának.

Tudom, ezek a példák nem *politikai* emigrációra vonatkoznak, de a kultúrák közelebb hozása egymáshoz nagypolitikai tett is és a fenti elvek politikai téren is megvalósíthatók. Kossuth Lajos felismerte, hogy a kor vezető gondolata a demokrácia, csak azt nem, hogy az emberiség csupán több mint egy évszázaddal később éri meg a megvalósításának elkezdésére. Kossuth amerikai diadalútja (egyek amerikai történészek az 1850-es éveket „az Egyesült Államok Kossuth-korszaká”-nak nevezték) eredménytelenül végződött, de Európában sikerült a világpolitikát döntő módon befolyásolnia. (Nem rajta múlt, hogy akciója nem végződött Magyarország felszabadításával.) Amikor III. Napoleon közli vele, hogy a küszöbönálló lombardiai háború után sereget küld Magyarország felszabadítására, de attól tart, Anglia hátbatámadja, Kossuth Angliában népgyűlési szónoklatok s politikai tárgyalások útján megbuktatja a konzervatív kormányt és az új, liberális miniszterelnöktől, Palmerstontól meg több későbbi minisztertől már a kormány megalakítása előtt levelet szerez, melyben azok a semlegességi biztosítékot megadják Napoleonnak. A császár azonban győzelmes hadjárata után Villafrancában váratlanul fegyverszünetet köt.

A világ korunkban hihetetlenül kitágult. S a kor vezető gondo-

lata ma már valóban a demokrácia és az emberi jogok lett. 1945–47 és 1953–56 magyarsága ennek az eszmének az elkötelezettje. A magyarság számára most érkezett el az a kedvező világtörténelmi pillanat, amelyben ez a lényegében-egyenlőséget-megelő és legmélyebb ösztönében emberséges nép kinti képviselői útján is bekapcsolódhat az emberiség nagy szabadságharcába, mely egyúttal a mienk is. Az első nagy találkozás a magyarság örök arca és a kor vezető gondolata közt már 45 előtt megtörtént: a valójában politikai emigráns Bartók Béla személyében.

És itt mindjárt egy 50-es évekbeli példát is előhozhatok.

Indonéziában most fognak fényes ünnepségek keretében megemlékezni a Bandungi konferencia 40. évfordulójáról. Ez volt a Harmadik Világot összefogó nagy mozgalom születési dátuma. Azé a Harmadik Világé, mely az ezredfordulóra az emberiség 80 %-át fogja kitenni. Nos, a Bandungi konferencia előtt Nagy Ferenc, az emigrációs Nemzetközi Parasztunió alelnöke volt az, akinek kezdeményezésére és az ázsiai fővárosokban folytatott tárgyalásai nyomán egy új fogalom lett elfogadottá: s z o v j e t k o l o n i a l i z m u s. Eleinte úgy tűnt, a konferencia csak a nyugati kolonializmust fogja elítélni. De Nagy Ferenc ázsiai beszédei, interjúi, cikkei és számos kormány személyes meggyőzése a konferencia legszenzációsabb vitáját eredményezte: az egyhangú véghatározat kifejezetten elítélte mind a régi, mind az új kolonializmust, a kolonializmus m i n d e n fajtáját.

Még egy szót az emigráció hivatásáról. Annyiszor halljuk — s nemcsak a szembenlevő oldalról — a kétséget, van-e értelme az emigrációnak, hogy egyszer mindenképp érdemes szembenéznünk nyíltan is a kérdéssel.

Mi nem ítéljük el azokat, akik otthon maradtak s népük szellemi vezetését kompromisszumokon keresztül is vállalni próbálják. De kérünk mindenkit, értsék meg a mi hivatásunkat is.

A hatalomtól — mely gyakran legfőbb hordozója a gonosznak — való szinte teljes függetlenség, az anarchia állapotának emberileg leginkább lehető megközelítése, mely egyúttal roppant felelősségtudattal kell hogy párosuljon, s az igazság mindenekfelett való szolgálata, mely egyaránt vonatkozik jelenre, múltra és jövőre — ez az, ami magatartásunkat meghatározza. (...)

Jónás Pál, közgazdász, egyetemi tanár, USA (B)

(1) Magyar politikai emigráció nincs. Legalábbis nincs szervezve. A Magyar Bizottság nem létezik, vannak természetesen egyesületek Európában és Amerikában, amelyek időnként összejönnek kérdéseket megbeszélni, de tudomásom szerint egyik organizáció sem lép fel egy „politikai emigráció” igényével.

(2) Politikai emigrációra szükség van. Nem azért, mert egy ilyen szervezet bármit is tudna csinálni a jelenlegi körülmények között, de esetleg lehetne egy szerepe, ha a történelem dramatikusan változik. Ez az utóbbi lehetőség létezik, mégha kis valószínűséggel is. Életünkben voltak drámai változások Kelet-Európában.

(3) Milyen feladatokat látok egy 80-as évek politikai emigrációja számára? Csak annyit hogy megvagyunk és összetartozunk és informáljuk egymást a történésekről. Egy racionális emigráció csak arra vár, hogy egy adandó alkalommal, ha felkérjük, akkor táncoljon.

(4) Együttműködés? Persze. Kapcsolatok felvétele különböző kelet-európai politikai emigráns egyesületekkel hasznos. Tudniok kell hogy vagyunk, lélegzünk és még talán rugdalódzunk is. Nekünk is tudnunk kell, kik vannak még életben, s kik várnak esetleges szerepre országukban.

(5) Személy szerint emigránsnak tekintem magam. Mint Milan Kundera, aki Párizsban él nem messze a Montparnasse-tól, úgy vélem, hogy az *otthon* mindig szülőhazánk lesz számunkra. Franciaúl az „otthon” kifejezés nincs. „*Chez moi*” vagy „*dans ma patrie*” valahogy mást jelent. Persze, hogy mi az „otthon”, az egy komplikált kérdés. De egy biztos, nem vagyunk otthon. S ezért kellene valami politikai emigrációs szervezet amely az otthon problémáival foglalkozik. Ezt persze lehet csinálni egyedül is. De történelmet mindig csoportok csináltak.

Kovács Andor, az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem elnöke, Svájc (B)

(2) Kívánatos-e, hogy legyen magyar politikai emigráció? *Igen*, aktív léte szükséges egészen addig az időpontig, amíg a ma-

gyar nemzet nem határozhatja meg szabadon politikai és társadalmi berendezéseinek formáit, normáit és nem választhatja meg, külföldi hatalom nyomásától és katonai erejétől függetlenül, belső és külső tisztségviselőit, szószólóit. (...)

(3) A feltett kérdés felbontásának sorrendjét megfordítom, mert véleményem szerint, csak a múlt és jelen tárgyilagos kiértékelése alapján szabhatunk feladatokat a 80-as évek magyar politikai emigrációjának.

Mennyiben tett eleget feladatának és kitűzött céljainak a magyar politikai emigráció az elmúlt 20–30 évben?

Legtöbb esetben a politikai emigráns a hazájában betiltott vagy üldözött, egy bizonyos időpontban aktuális, a rendszer megdöntésének lehetőségét is magában hordozó, történelmi periódushoz kötött politikai gondolat részese, illetve képviselőjeként érkezik, menekültként, emigránsként külföldre. Célja és reménye az, hogy az általa is vallott és képviselt politikai irány legális szervezkedésének lehetőségét, esetleg hatalomra jutását, elvbarátai politikai támogatását s védelmét az elhagyott hazában, úgyis mint az elnyomás megszüntetésének receptjét, itt kint mint emigráns, külföldi hatalmakkal, szervezetekkel, politikusokkal elfogadtassa.

A magyar politikai emigráció tagjai különböző időben, de egy bizonyos időponthoz kötődő politikai mozgalom aktív részeseiként érkeztek külföldre. Első teendőjük az volt, hogy az általuk képviselt és helyesnek tartott, egy fontos politikai tethez kötődő, *nem vagy csak kevéssé változó, tehát „stacionér” gondolatot* mint megoldási alternatívát elfogadtassák a befogadó ország illetékeseivel és a többi hazájából emigránsokkal.

Ezt tette az 1945-ös, az 1948/49-es, az 1956-os és a később érkezett magyar emigráció, de ezt tették dicső nagy nevű elődeink is, a Rákóczi és az 1848/49-es magyar szabadságharcok emigrált résztvevői.

Éveknek kellett elmúlniuk ahhoz, hogy rájöjjenek arra a minden politikai emigrációt csalódással eltöltő alapigazságra, hogy a befogadó országok érdeklődő szerveinek, hatóságainak megvan a saját politikai elképzelésük az emigráns hazájával kapcsolatban. (Saját politikájuk) kivitelezéséhez esetleg mint szakértőt vagy eszközt bevonják az emigránst, de annak stacionér receptje iránt kevés az érdeklődésük.

Az emigráns politizálás második nagy nehézsége az elhagyott haza közvéleményének dinamikus alkalmazkodása a „MA” adottságaihoz, lehetőségeihez. (...) A „tegnap” történelmi eseményeibe, receptjeibe kapaszkodó emigráns politikusnak (főleg ha a „tegnap” több évtizeddel és világpolitikai szenzációval korábbi mint a „ma”) kevés lehetősége van eredeti céljai, reményei megvalósítására. Ha nem képes „stacionér” szemléletét az elnyomás megszüntetése érdekében „dinamikussá” átváltoztatni, úgy izolálódik a befogadó ország politikai közvéleményétől és az elhagyott hazában ellenzéki politikai magatartást gyakorlóktól is.

A politikai emigráció sikerét vagy sikertelenségét nem szabad azon a tényen lemérni, hogy sikerült-e emigrációja idején a hazát megszabadítani az elnyomó zsarnokságtól vagy sem. Hazánk évszázadok óta nemzetek feletti zsarnokságok láncsorozata alatt szenved. A zsarnokság megdöntése csak a hazai lakosság többsége és a segítő külföld együttműködése mellett lehetséges. Az emigráns politikus csak összekötő, informáló, és koordináló lehet e két alapfontosságú faktor között. (...) Ha az intenzív kapcsolat bármelyik irányban is megszakad, az emigráns politikai tevékenység légüres térben folyik, a nemzet számára kevés gyakorlati sikert ígér és hoz. Szomorú, de tanulságos példa erre Kossuth Lajos emlékiratai befejező kötetének utolsó oldalán olvasható mérleg emigrációs munkájának eredményéről. Idézem a sorokat: *„Azonban nekem azt írta egy jóbarátom irataim két első kötete felől, hogy a mai Magyarország nem ért meg engemet. És igazán lehet. Hiszen én sem értem a mai Magyarországot.”*

(E szempontok felvázolása után Kovács Andor úgy vélekedik, hogy „a magyar politikai emigráció az elmúlt évtizedekben, sok kritikát érdemlő belső megosztottsága ellenére is, sok pozitív hasznos munkát végzett és megtalálta azt a járható utat, amely kitűzött célja, az elnyomás megdöntésében való aktív részvétel felé” vezet. Majd így folytatja:)

Kezdetben a nagyszámú magyar emigráció is erősen „stacionér” szellemben kezdett szervezkedni. (...) Az évek múlásával a magyar politikai emigráció „stacionér” szervezeteinek tekintélye, befolyása csökkent, némelyike teljesen izolálódott vagy meg is szűnt. E folyamattal egyidejűleg tanúi lehettünk számos új „dinamikus” magyar emigráns csoportosulás születésének,

amelyek tudományos vagy kulturális síkon folytatnak, országhatároktól nem korlátozva, sikeres szellemi, politikai munkát. Ezek a csoportosulások, bármely országban alakultak is, az egész emigrációnak, az otthonnak, valamint a nyugati világnak szóló tájékoztatás igényével léptek fel és az említett három fórumból jövő résztvevők közvéleményt alakító közös vitafórumává nőttek fel. (...) Az első évtizedeket túlélte emigrációs sajtó, bármely névvel vagy színezettel indult is, az utóbbi években az otthoni másképpen gondolkodókkal való együttműködés és a tárgyilagos informálódás jegyeit hordozza magán. Egyre erősödik az emigrációs könyvkiadás, otthoni és kinti szerzők műveinek vegyes megjelentetésével és valamilyen formában való hazajuttatásával. Sikernek könyvelhető el, hogy mind a vitákat és találkozókat rendező, mind az újságokat és könyveket kiadó csoportosulások, részint önkéntes munkával, részint anyagi áldozattal, önerőből tartják fenn e fontos tevékenységeket.

Hasonló irányváltás észlelhető a nyugati magyaryelvű rádiók szerkesztőségeiben is, amelyek egyre inkább a hazai és kinti, vagyis a rendszerrel kritikusan szemben állók közös információs központjaivá válnak, mellette természetesen szolgálva fenntartóik politikai elveit is.

Tehát a magyar politikai emigráció, ha nem is közvetlenül az egész nemzettel, de a rendszertől eltérő gondolkodásúak közül sokakkal valamilyen formában kapcsolatot és dialógust teremtett. A fizikai távolság és az élesen meghúzott rendszer- és országhatárok ellenére is képessé vált közös akciók végrehajtására, az otthontól való elidegenedés megakadályozására. (...)

Milyen feladatok állnak a 80-as évek politikai emigrációja előtt?

a) Az otthoni másképpen gondolkodókkal való kapcsolatok, véleménycserék bővítése, egymás kölcsönös tájékoztatása, a nemzetet közvetlenül érintő, benti és kinti valós politikai és gazdasági helyzetről.

b) Széles körben tájékoztatni a nyugati világot az elnyomás részleteiről, a belső ellenzék céljairól, lehetőségeiről és ténylegesen végzett nehéz munkájáról. Minden alkalmat megragadni arra, hogy az otthoni szélesebb közvéleménybe bejuthassanak a kinti és otthoni ellenzék gondolatai.

c) Föltétlenül szükséges, hogy a politikai emigráció kétoldali

kapcsolatai és ismerete alapján olyan nívón szólaljon meg, hogy úgy az otthoni mint a nyugati politikai gondolkodók körében keressék és támaszkodhassanak rá.

(4) Célszerű-e, lehetséges-e az együttműködés más kelet-európai országok politikai, vagy kulturális emigrációival?

A célszerűséghez nem fér semmi kétség, hisz valamennyiök annak a többnemzetet és országot elnyomó rendszernek és hatalomnak igáját nyögi, mint a magyar. *Tehát célszerű.* De az, hogy lehetséges-e és hogyan, sokkal komplikáltabb folyamat. Kelet-Európa más nemzetiségű politikai emigrációival való együttműködésre, dialógusra néhányszor kísérletet tettünk Svájcban. Sajnos, már a találkozás híre is sok port vert fel és intrikát indított el mindegyik emigráció „stacionér” köreiben. A találkozókat lefolyásából, hangneméből érveléseiből azt szűrtük le, hogy jugoszláv és csehszlovák emigrációról nem beszélhetünk, mert ezen országok területéről emigráltak magukkal cipelik a Habsburg monarchia felbomlása óta fennálló közhangulat sokrétegű nacionalizmusának minden koloncát.

Tekintettel arra, hogy Kelet-Európa országainak népei nem kritizálhatják nyilvánosan a Szovjetuniót és a mindenható Pártot, így szomszédaikat és nemzetiségi különbözőségű honfitársaikat okolják, gyűlölködve, hangosan sorsuk és életük nehézségei fő okozójának. Ettől a szinte kötelező sablontól, sajnos, a politikai emigránsok többsége nem tud szabadulni – sajnos mi magyarok sem – ezért az együttműködés szervezeten majdnem lehetetlen.

Ezen emigrációk egyes „dinamikus” tagjai szívesen találkoznak a magyar emigráció hasonszőrűivel, de azért együttműködésről többszöri kísérletezésünk és gesztusaink ellenére sem nagyon lehet beszélni. Nem hallottam arról, hogy más országokban ez másképpen lenne. De mindezen nehézségek ellenére a magyar politikai emigráció politikai feladata kell, hogy legyen a 80-as években a szóértés és a tárgyilagos dialógus alapjainak megteremtése a Kelet-Európa népeinek képviselőit maguknak igénylő, nyugaton élő emigránsok között.

Saáry Éva, író, a Svájci Magyar Irodalmi és Kulturális Kör elnöke (A)

(3) A politikai emigráció feladata a 80-as években is ugyanaz, mint ezelőtt volt:

1. Figyelemmel kísérni az otthoni eseményeket és kritikát gyakorolni felettük (vagyis a politikai ellenzék szerepét játszani);

2. Figyelemmel kísérni a világpolitika alakulását és Magyarország függetlenségének ügyét, valamint a magyarok érdekeit és hírét kifelé képviselni;

3. Szót emelni minden fórumon az utódállamokban elnyomott magyarok érdekében.

4. Kimondani és kinyomtatni mindazokat az igazságokat, amelyeket a mai Magyarországon nem lehet, hogy elegendő dokumentumanyag maradjon az utókorra.

5. Segíteni a magyarországi belső ellenzék munkáját.

Azt, hogy az elmúlt 20–30 évben mennyire tett eleget a fenti követelményeknek a nyugati magyar emigráció, csak akkor lehetne igazán felmérni, ha semlegesíteni lehetne – kísérletileg –, az általa ez alatt az idő alatt tett hatást. Így, csak annyit mondhatok, hogy – minden pesszimizmusunk dacára! – *a magyarság a nyugati politikai emigráció ellensúlyozó, kiegyenlítő hatása nélkül ma már el sem képzelhető!*

(5) Politikai emigránsnak tekintem magam, mert az a rendszer, amely elől 1956-ban eljöttem Magyarországról, változatlanul fennáll, ha némely dologban könnyebb az élet és emberségesebbek is a viszonyok. Magyarország ma is megszállt terület, ahol az alapvető emberi szabadságjogok hiányoznak. Amíg mindez fennáll, a politikai emigrációnak is megvan a maga létjogosultsága és feladata.

Schöpflin Gyula, író és fordító, Anglia (A)

(1) Mindaddig, amíg vannak köztünk akiket érint és érdekel a magyar nép sorsa (legalább annyira – ha nem jobban – mint befogadó országuké), gondjuk érdekében hajlandók *tenni* is valamit s ezt *szervezett* és céltudatos formában cselekszik, létezik magyar politikai emigráció.

Ha a „politikai” szót szorosabb értelmében vesszük, az ilyenféle politikai emigráció (amennyire meg tudom ítélni) kihalófélben van, ha még létezik egyáltalán. Értem ezalatt az olyan szervezeteket, melyek abban a reménységben álltak össze, hogy – megfelelő világpolitikai változások folytán – visszatérhetnek Magyarországra és részt vállalhatnak az ország politikai életében. 1956 bebizonyította, hogy ez a reménykedés hiábavaló, s a világ-helyzet azóta még jobban megszilárdította a *status quo*-t.

Viszont tudjuk, hogy – főként magyar vonatkozásban – „minden politika”. Bármit teszünk (vagy nem teszünk) kulturális, tudományos vagy társadalmi téren, annak van politikai jelentősége.

(3) A jelen helyzetben a főfeladat (eddig is az volt): az információ. Javarészen a napi eseményeket illetően, ez pl. a SZER feladata. De ezen felül és sokkal mélyebbre menően, óriási és véget nem érő feladat áll a többi emigrációs szervezet előtt. Elsősorban a történelmi tényekre gondolok. A jelek szerint riasztó az otthoni (hivatalosan is támogatott) történelmi tudatlanság, a történelem-hamisításról nem is beszélve. Ezt helyreütni, ellensúlyozni talán a fő feladat.

Ezen túl, fenn kell tartanunk az állandó tájékoztatást mindarról, ami a nagyvilágban történik, Nyugaton éppúgy mint a szovjet-uralta országokban.

Mindennek érdekében, ápolnunk kell a lehetséges kapcsolatokat, bármily szegényesek és „irányítottak” is; mindent meg kell tennünk, hogy sajtónk, írásaink, hazajussanak, minél nagyobb mennyiségben.

Az információs feladat természetesen nem csupán egyirányú. Tanulhatunk az amerikai „etnikus” eredetű csoportok tevékenységéből: kedvező irányban befolyásolni új hazánk sajtóját, közvéleményét, esetleg még kormányát is – mint például az erdélyi vagy szlovákiai magyarság ügyében.

Biztatónak tartom, hogy az otthoni kormányzat milyen mértékben érzékeny a kétirányú értesülés tekintetében. S az is biztató, hogy van rá tanúság: mennyire szomjaznak az otthoniak az igazságra. (...)

Egy vitás – és joggal vitatható – kérdés: nem feladatunk-e a magyar nyelv életbentartása az emigrációban. Sok mindent lehet ez ellen vetni: nem jobb-e gyermekeinknek, unokáinknak, ha egy

családban beszélt nyelv tehertétele nem nehezíti meg beleilleszkedésüket a helyi társadalomba? Az a magyar nyelv, amit mi beszélünk, amúgy is fosszilizálódott, megrekedt, azon a fokon ahol elhagytuk az élő nyelv közösségét. Továbbá, gyakran és elkerülhetetlenül keverék-nyelvet beszélünk, angol, francia vagy német frázisokat keverünk beszédünkbe, intézmények, hivatalok, eljárások nevét nem fordítjuk magyarra.

Ezzel szemben áll az – és rám mély benyomást tett – hogy pl. az angliai lengyel közösségnek milyen mértékben sikerült megőriznie anyanyelvét, immár a harmadik nemzedékben; s amennyire meg tudom ítélni, a folyékonyan lengyelül társalgó fiataloknak nincsenek nehézségeik egyúttal britnek is lenni. Pusztán gyakorlati szemmel nézve is, egy második nyelv csak hasznos lehet.

Végső fokon ez ugyan egyéni, családi elhatározás és készség kérdése, de ha válaszunk igenlő a fenti kérdésre, akkor szervezésre is van szükség: sajtónkon kívül iskolákra, tanfolyamokra, tankönyvekre, tanítókra, társas egyesületekre és így tovább. Imitt-amott ez megvan, de az a gyanúm, hogy a magyar emigráció világszerte messze mögötte marad nemcsak a lengyeleknek, de pl. az észteknek is.

(4) Célszerű és lehetséges-e együttműködni más emigrációs csoportokkal? Feltétlenül célszerű; hogy lehetséges-e, nem tudom. Nem ismerem eléggé szomszédaink emigrációját. Elméletben nagyon is kívánatos lenne, valahányszor közös akciókra lenne kilátás; emellett jó lenne pl. az ő képviselőiket találkozóinkra meghívni, az ő összejöveteleiken résztvenni (tudom, ennek nyelvi nehézségei is vannak).

Sajnos, nem tartom túl biztatónak amit pl. a román emigráció itteni kiadványaiban látok: még a legmérsékeltebbje is csöpög a magyarelleses sovinizmustól.

(5) Politikai emigránsnak tekintem-e magam? Ma már nem. Annak kezdtem – de 34 esztendő során lassan, fokozatosan megszűntem emigráns lenni. Nyilván személyes dolog ez, de soha nem gyötört a honvágy. Érdeklődésem, aggodalmam, szeretetem a magyar nép, a magyar nyelv, a magyar irodalom iránt változatlan – de ma már nem érezném magam otthon Magyarországon. Befogadott a brit élet, résztveszek benne, osztom gondjait, bár természetesen nem szűntem meg magyar író lenni.

Az én egyéni esetemben (tudom, nem mindenkire áll) létezik kettős lojalitás... s én legalább úgy érzem, ez így van rendjén.

Töttösy Ernő, jogász, a Szabad Magyarok Európai Kongresszusának alelnöke (B)

(1) A politikai emigráció ténye nem földrajzi fogalom, nem állampolgársági forma és nem szervezeti kérdés, hanem *egyéni magatartás*.

Politikai emigráció mindaddig létezik, amíg van politikai emigráns, vagyis:

– *olyan magyar*, aki politikai emigránsnak vallja magát, aként cselekszik és vállalja – az őt emigrációba kényszerítő rendszerrel szemben – az *ellenállást*. Nem csupán az „ellenvéleményt”, hanem az aktív szembenállást, a véleményen túlterjedő cselekvést.

– *olyan közösség*, amely hajlandó a hazai rendszerrel szemben kinyilvánítani, hogy a rendszer legitimitását és hatalmának működését nemzetközi jogilag érvénytelennek és a nemzeti akarattal szembenállónak tekinti.

– *olyan alkotás* (sajtó, könyvek, röpiratok, beadványok, memorandumok, konferenciák, ünnepségek stb.), amelyek a rendszer jelenlegi politikáját nemcsak bírálják, hanem azzal szemben állanak s ezt kifejezésre is juttatják.

Mivel a fenti 3 felsorolás mindegyikére számtalan példa áll rendelkezésre, a magyar politikai emigráció, mint különböző színű, szintű, létszámú és szervezettségű massa... feltétlenül *létezik és ez bizonyítható*. (...)

(2) A politikai emigráció fennmaradása és aktív működése nemcsak kívánatos, de *nélkülözhetetlen*. Amíg a jelenlegi Hatalom át nem adja a helyét olyan új Hatalomnak, amelyik a jogállam, az emberi jogok és az önrendelkezési jog követelményeinek megfelelően működik, a magyar nép emberi méltósága nincsen biztosítva.

(3) Minden politikai emigráció célja a hatalmon lévő rendszer megváltoztatása. Csak addig nevezhető *politikai emigrációnak*, amíg ennek a célnak a szolgálatára szenteli minden lényeges aktivitását.

Feladata kikiáltani és tisztázni mindazt, amit a rendszer elné-

mítottjai nem tehetnek. Kiáltásában nem köti semmiféle hangfogó.

Mivel kiáltása nem juthat el – vagy csak igen szórványos módon – a magyar néphez, szavának elsősorban a szabad világ politikai vezetőihez, és nyilvánosságához kell eljutnia. (Erre számtalan példa áll rendelkezésre.)

Hogy ennek az erkölcsi kötelességének – önként vállalt feladatának – mennyiben tudott megfelelni a minden anyagi forrástól megfosztott és saját erejére hagyatkozott magyar politikai emigráció, az kizárólag történelmi bírálat kérdése. Nem lévén „Kossuth”-ja, kizárólag guerilla-küzdelmeket folytathatott a helyi adottságok szerint. Ezek a guerilla küzdelmek majdnem semmi nyomot sem hagyhattak a világpolitikában, de nem is sodorták se véres ábrándokba, se kalandos utópiákba se az emigrációt, se az otthont (lásd a Kossuth-emigráció sikertelen katonai, szubverzív akcióit, amelyek sok emberáldozatot követeltek).

A küzdelmek értékét nem lehet az eredmények skáláján lemérni. Ebben az esetben az emberi küzdelmek legnagyobb százalékanak semmi értelme sem volna. Az Európa Tanács, az amerikai Szenátus, a kanadai vagy holland kormány intervenciója... magyar ügyben, egyáltalán nem szerepel a világpolitika tablóján, de magyar szinten: apró eredmény.

Nem szabad elfelejteni, hogy a magyar politikai emigráció küzdelme nem egy kis ország diktatúrája ellen folyik csupán, hanem ezt a kis országot gyarmati parancsuralma alatt tartó világhatalom ellen is.

Az erők egyensúlyában ez egy porszem a hegyóriással szemben.

A becsület kísérlete.

(4) Más kelet-európai országok emigrációival való együttműködés? Lehetséges és kívánatos. Legmelegebben természetesen a lengyelekkel, akik világérdeklődésre tarthatnak számot, s akik Közép-Kelet-Európában természetes szövetségeseink.

(5) Minden tekintetben politikai emigránsnak tekintem magam. Ugyanakkor megvalósítottam a saját személyemben azt az „európai integrációt”, amit a majdan szabad Magyarország számára is kizárólagos alternatívának tekintek.

Belga állampolgárságom sohasem zavarta a magyar sorshoz kötő hűségemet, sőt megsokszorozta cselekvési köröm erejét.

Otthon érzem magam szabad Európa valamennyi országában — de a szabad amerikai kontinensen is — mert a magyarsághoz tartozás nem befolyásolhatja sőt megköveteli a kapcsolat-kérés, a barátokra támaszkodás útját.

A rendszerbe nem kívánok visszatérni mindaddig, amíg azon belül nem érvényesülnek a nyugati értelemben vett szabadságjogok.

Megértem — sokszor antennáinknak tekintem — a hazalátogatókat, de megvetem a „haza-dolgozókat”. Nem vagyok hajlandó semmiféle kapcsolatot teremteni vagy fenntartani a rendszerrel legyen az gazdasági kulturális és főleg politikai.

Sajnálom azokat, akiknek szellemi törpesége nem emelkedik fel odáig, hogy különbséget tudjanak tenni rendszer és haza között. Nem értek egyet azokkal, akik önkényesen hirdetik, hogy az otthoni magyarság tűrő hallgatása — a gulyásba mártott rezignáció — egyben valamiféle „konszenzusszal”, avagy kiegyezéssel volna egyenlő. (...)

Wildmann János, rk. teológus hallgató, Svájc (C)

(1) Ha a „politikai emigráció” tömegeket, legalábbis nagy létszámú csoportokat jelent, amelyek politikai okokból kényszerülnek az anyaország elhagyására, akkor szerintem magyar politikai emigrációról ma nem beszélhetünk. Ha csak egyes személyeket jelent, akik a fentebb említett oknál fogva keresnek új hazát, akkor ez a politikai emigráció ma is létezik. Hasonlóképp igennel válaszolok, ha a politizáló emigránsokat értjük a kifejezés alatt. (...)

(2) A tömeges politikai emigráció semmi esetre sem kívánatos, hiszen ez az ortodoxok hatalmának erősödését, növekvő terrort jelentene. Azon személyek emigrációja, akik politikai okokból kerültek szembe a hatalmi gépezettel, csak akkor kívánatos, ha odahaza életük jelentősen leszűkül és/vagy külföldről pozitív célok érdekében többet tehetnek. Olyan emigránsok kívánatosak tehát, akik Magyarországon szeretnének élni, az emigrációt pedig csak azért választják, mert sem a néphez, sem önmagukhoz nem akarnak hűtlenek lenni vagy életük egy részét „hűvösön” tölteni.

Ami a politizáló emigrációt illeti, ennek kötelessége magyar

politikai emigrációként létezni, de – és itt hadd szólaljon meg belőlem a teológus – egy feltétellel. Ez a feltétel pedig az, hogy legyen képes megtörni a gyűlölet ördögi körét! Az emigráció feladata nem az izgatás, a gyűlöletkeltés az otthoni rendszerrel szemben. Ez esetben mennyivel lenne különb azoknál, akik ellene uszítanak? Az emigráció legyen objektív, tájékoztasson, teremtsen kultúrát, tagjai legyenek képesek demokratikus alapokon együttműködni. Egyébként csak fonákja lenne annak, amitől neki kellett menekülnie.

(3) A 80-as években a magyar politikai emigráció feladata, úgy gondolom, továbbra is kettős természetű. Egyrészt késznek kell lennie arra, hogy a napi politikai eseményekre reagáljon, pl. objektív és gyors tájékoztatással, szükség esetén tiltakozási akciók szervezésével stb. Másrészt hosszabb távon ki kell alakítania (meg kell őriznie) sajátos arculatát a felelős politikai gondolkodás területén, valamint kultúrateremtéssel, társadalomtudományi kutatásokkal stb. Konkrét feladatok megfogalmazására nem érzem magam illetékesnek, inkább két elvi szempontra szeretném felhívni a figyelmet.

A politikai emigráció egyik óriási előnye, hogy szabadon gondolkodhat, fejezheti ki véleményét és cselekedhet. Mind az otthoni, mind az országon kívül élő magyarság joggal várja el tehát tőle, hogy szabadságának megfelelően, kompromisszumok nélkül vállalja küldetését és csorbítatlanul közvetítse úgy kortársainak, mint a későbbi nemzedékeknek eszményeit, értékeit. Ez a hűség azonban nem jelenthet konzervativizmust, a régi idők visszasírását, hiszen akkor retrográd lenne. Az eszményeinkhez való hűség mindig korszerű, gondolkodásunk állandó átértékelését követeli meg (*metanoia*) a változó valóságnak megfelelően. Ennek kiemelését azért tartom fontosnak, mert – mint tanúi vagyunk – az emigrációban is nagy a kísértése a (közép-kelet-európai értelemben vett) „reálpolitikus” gondolkodásnak. A „reálpolitikus” emigránsok azonban éppen sajátos arculatukat, identitásukat veszítik el, tulajdonképpen visszatérhetnének Magyarországra, ott is folytathatnák tevékenységüket. Sem tájékoztatni, sem felelős politikai gondolkodást, kultúrát nem lehet csinálni, sem eszményeket és eszméket közvetíteni úgy, hogy a jobbos vagy balos urak érdekeit tartjuk sérthetetlennek, hogy félünk a határ túlsó vagy innenső oldaláról érkező kritikától. Az emigráció soraiban

sok a szellemileg és/vagy politikailag tevékeny keresztény. Vajon gondoltak-e ők arra, hogy azt az egyházpolitikát, amely ma példátlanul uralma alá hajtotta az egyházi vezetőket (és nem az egyházakat) Magyarországon, ők is segítettek megerősíteni, Nyugaton is elfogadhatóvá tenni azzal, hogy csak hézagos kritikát engedtek meg maguknak? Szóltak ugyan az állami mesterkedésekről, de – érinthetetlennek tartván az egyházi rangot – nem az egyházi vezetők túlzott engedékenységéről. Az eredmény: az állam „politikai hasznosságra” irányuló egyházpolitikáját az egyházi tisztségviselőkön keresztül valósítja meg, tudván, hogy őket nem – vagy csak módjával – fogják Nyugaton is kipellen-gérezni.

Az előzőekhez kapcsolódik a második szempont is, amelynek az emigráció feladatainak meghatározásában jelentős szerepet kell kapnia, a belső demokratizmus. Az emigráció egyik fő feladatának tekinti, hogy – így vagy úgy – egy demokratikus Magyarországért küzdjön. De szemére vethetik-e a szovjet uralmi szférában lavírozni kénytelen magyar állami vezetésnek a demokrácia, a szabadságjogok hiányát, az emberi jogok megsértését azok az emigránsok, akik a maguk sorain belül sem tűrnek demokratizmust, nem engednek – legfeljebb fogcsikorgatva – új gondolatokat, „máskéntgondolkodókat” érvényre jutni? Hadd forduljak megint idegenben élő keresztény honfitársaimhoz! A keresztények (és közösségeik) egyik sajátja éppen az kellene hogy legyen, hogy mint „só”, „világosság”, „hegyre épült város” saját létükkel legyenek jel és kritika a társadalom számára. A világi hatalmasokkal szembeni követeléseiket elsősorban saját életükkel fogalmazzák meg: megszüntetik soraikon belül az előítéleteket, a fizikai vagy szellemi elnyomást, egyenrangúnak és szabadnak akarják egymást. Nem hangoskodásuk, hanem megélt „kontraszt-társadalmuk” (G. Lohfink) a világot formáló erő. Ha az egyházak és az egyháziak csak a politikai rendszerektől követelik az ember méltóságának megfelelő feltételek biztosítását (és ezt feltétlenül tenniük kell), de saját berkeikben ezeket nem képesek előteremteni, akkor hűtlenek lettek küldetésükhöz; csupán egy politikai csoportosulás lettek, nem egyház (kontraszt-társadalom) többé. Nem várom el a keresztény magyar emigránsoktól, hogy értékeljék át egyházképüket, törjék össze autoritásbálványaikat. Ez, tudom, sokuk erejét meghaladná! De kérhe-

tem-e őket, sőt, talán a magyar politikai emigrációt általában, hogy ha azonosulni nem tudnak is az új törekvések, gondolatok jelentős részével, legalább ne elnyomói legyenek ezeknek, ne ellenzői a maguk sorain belül jelentkező „máskéntgondolkodóknak”? Ha „a maguk sorain belül jelentkező máskéntgondolkodókat említetek”, azért teszem, mert ezek feltétlenül közösséget akarnak vállalni velük. Ha ez a közösségvállalás fordítva nem is lehet igaz, legalább élni hagyják „nonkonformnak” tűnő utódaikat!

(4) A más kelet-európai, különösen közép-kelet-európai országok politikai vagy kulturális emigrációival való együttműködés szükségességét általában pozitívan ítélik meg emigrációs körökben, magam is ezen a véleményen vagyok. Pozitív kezdeményezések ellenére azonban, úgy gondolom, ez az együttműködés gyakorlatilag még gyerekcipőben jár. Nem tudnám megmondani ennek okát. Mégis az az érzésem, hogy ez kevésbé a magyar emigráció tartózkodásán, mint inkább a többiek vonakodásán múlik. Történelmi, nyelvi sajátosságaink is külön csoportba sorolnak minket. Azonkívül hiányzik egy jelentős fórum vagy intézmény, amely ezt az együttműködést szorgalmazná ill. koordinálná, nem is beszélve az anyagi korlátokról. Addig is, amíg a jobb feltételeket sikerül megteremteni, termékenyek lehetnek az egyéni kezdeményezések is, személyes kapcsolatok, fordítások publikálása stb.

(5) Nem vagyok politikai emigráns, mert nem akarom magam annak tekinteni. Először, mert nem emigráltam, hanem teológiai tanulmányaim folytatása céljából maradtam, – igaz, állami és egyházi engedély nélkül – Svájcban. Továbbra is az a tervem, hogy legkésőbb útlevelem lejárta előtt családommal együtt visszatérek Magyarországra. Másodszor a „politikaiak” kategóriájába sem sorolom magam, mert ez félreérthető. Inkább olyan induló teológusnak, aki egyházán és hazáján belül a krisztusi felszabadításnak – amelynek éppúgy van belső, lelki mint társadalmi vetülete – a szolgálatába szeretné állítani csekély képességeit. Ebben a szolgálatban pedig segítő kezet keresek, és tőlem telhetően nyújtok mind azok között és felé, akik az ember belső, lelki felszabadítását tekintik céljuknak (egyház), mind azok között és felé, akik az ember társadalmi, szociális felszabadítását írták zászlajukra. *Az ember teljes felszabadításához mindkét dimenzió hozzátartozik.*